

La pirateria que va afligir la nostra comarca

Un rastre de por i llegenda

XAVIER MAS GIBERT

Centre d'Estudis Canetencs

The piracy which afflicted El Maresme: traces of fear and legend

En aquest article es fa un recorregut per les llegendes que l'autor encara va escoltar d'infant, sobre els pirates que van assetjar el litoral mediterrani durant segles. Inclou una història oral d'un jove captiu i un moro vell que se li va fer amic el qual, després de mesos d'afectuosa convivència, amb una estratagema d'efecte retardat li va fer saber que era un cristià renegat.

Paraules clau: Canet de Mar, Mataró, morratxes, arraix, pirata, Murtra

In this article, the author delves into the legends that he heard as a child about the pirates who besieged the Mediterranean coast over several centuries. It includes the account, passed on through oral history, of a young captive and an old Moor who befriended him. After months together in each other's company and over gradual time, the old man revealed to the young captive that he was a Christian apostate.

Keywords: Canet de Mar, Mataró, Moorish flasks, Moorish ships' captains, piracy, Murtra.

A la meua generació, que és la immediata a la postguerra civil de 1936/1939, encara li va arribar el rastre de pànic col·lectiu que havia deixat en la gent de la nostra costa els pirates turcs, algerians i berbers. Aquesta pirateria per espai de segles, van constituir un autèntic flagell sobre tota la Mediterrània occidental. El rastre d'una constant com aquesta encara es podia trobar i escoltar en expressions de la nostra llengua. Per exemple, a un ganganàs que encara volia jugar amb els nens li dèiem que estava fet un *galiassa*. Una *galiassa* era el tipus de vaixell amb què solien venir els pirates sarraïns. Altrament, si algú no veia prou clar algun dels teus propòsits et senties dir: *Hem fas més por que una fragata de moros*. Si algun lloc era desordenat o no era prou net, les dones sobretot ho conceptuaven dient: *Sembla un duart això!* (el *duart* és el mercat dels moros). O si algú es feia el desentès sobre alguna responsabilitat que de fet li pertocava, no era gens estrany que s'hagués de sentir: *Sí noi, sí, tu només a la teva, i els moros que els mati Déu!* Quan es parlava cridant o fent escarafalls exagerats, la gent deia que *semblaven moros*

fent tractes. O quan alguna cosa feia una olor desagradable, *pudia més que el ranxo dels moros* i moltes d'altres que ara no em vénen a la memòria. També corria la brama generalitzada que tots els moros absolutament eren afectes al pecat nefand, per dir-ho com els capellans, i no parlem de les més tòpiques de *ser més lladre, fals, més mentider o més traïdor que un moro*. Segurament la xenofòbia dels nostres venia de més lluny, o sigui, dels llargs segles d'ocupació sarraïna del regnes peninsulars. Per als nostres

La torre de Mar vista des de llevant, amb les restes del baluart al fons

avantpassats més directes, després de la victòria cristiana els moros havien continuat essent els pitjors enemics sobre la terra. Un dels 'grans' arguments que s'esgrimiren per a justificar l'expulsió dels moriscos, ja va ser que aquests actuaven com a confidentes dels pirates que assetjaven sense treva les poblacions del litoral mediterrani, sobretot de València i Catalunya que era on hi havia més població d'aquesta procedència. I després de l'expulsió continuaven acusant-los de ser, des de les poblacions del nord d'Àfrica on els havien desterrat, còmplices necessaris dels pirates. La realitat però, sembla que va ser una altra; *el Consejo de Castilla* feia segles que els havia prohibit parlar en àrab i com que ja no el sabien (la qual cosa no va succeir al regne d'Aragó), si més no els expulsats castellans, al nord d'Àfrica els van considerar espanyols i els van robar tot el que tenien. Els pobres moriscos castellans doncs, van ser les víctimes del primer exili i el primer espoli massiu perpetrat d'espanyols contra espanyols.

També els moros van tenir un paper principal en les dues llegendes més clàssiques del nostre entorn: la de la torre dels Encantats i la de la donzella de la Murtra. Les protagonistes d'aquestes llegendes eren dones cristianes; la primera, captiva dels pirates i venuda a un arraix o caid musulmà, a l'harem del qual es va fer amiga de la favorita. Aquesta primera esposa o concubina, havia caigut malalta i la captiva cristiana li va parlar del poder salutífer i guaridor de les aigües termals del seu poble (Caldes d'Estrac). La captiva cristiana i la seva amiga mora van desembarcar a la nostra costa, i es

Visió amb el segon cós que suportava l'espadanya

van amagar a la casa pairal de la dona cristiana sense ser vistes. La mora anava de nit a prendre les aigües de Caldes precedida dels parents de la companya catalana, els quals anaven disfressats d'encantats (o sigui de fantasmes) per tal d'espantar la gent i evitar que no fos descoberta. El final fou feliç com s'esperava, però no pas a l'estil de Hollywood, sinó de l'Església Catòlica. La mora es va guarir miraculosament (alguna versió sostenia que tenia la sífilis)(1), va abraçar el cristianisme i com mostra de gratitud es va fer monja. Arran d'això i des d'aleshores, la torre de defensa que hi ha damunt del turó dels banys de can Titus, se la coneix com la Torre dels Encantats. L'altra llegenda té un substrat semblant, es tracta d'una donzella de gran bellesa, filla de la Murtra, profundament cristiana de la qual se'n va enamorar perdudament un moro ric i poderós. Per tal d'impressionar-la o seduir-la, el moro li va portar tot un mostrari de perfums d'Orient, cadascun envasat en una morratxa de vidre fi (2). La donzella de la Murtra, per demostrar el seu menyspreu i desairar-lo sense excusa ni remei, a mesura que aquest els hi oferia, després de flairar els pèrfids perfums, li va anar trencant una per una les morratxes als peus.(3) Aquest noble alarb després de ser rebutjat i maltractat tan durament, es replegà, renunciant a la venjança i sense tocar ni un cabell a cap dels presents de forma inopinada. Per la gent nostra d'aquell temps, no era versemblant que un moro humiliat d'aquella manera no reaccionés a sang i foc, i van creure que si s'havien

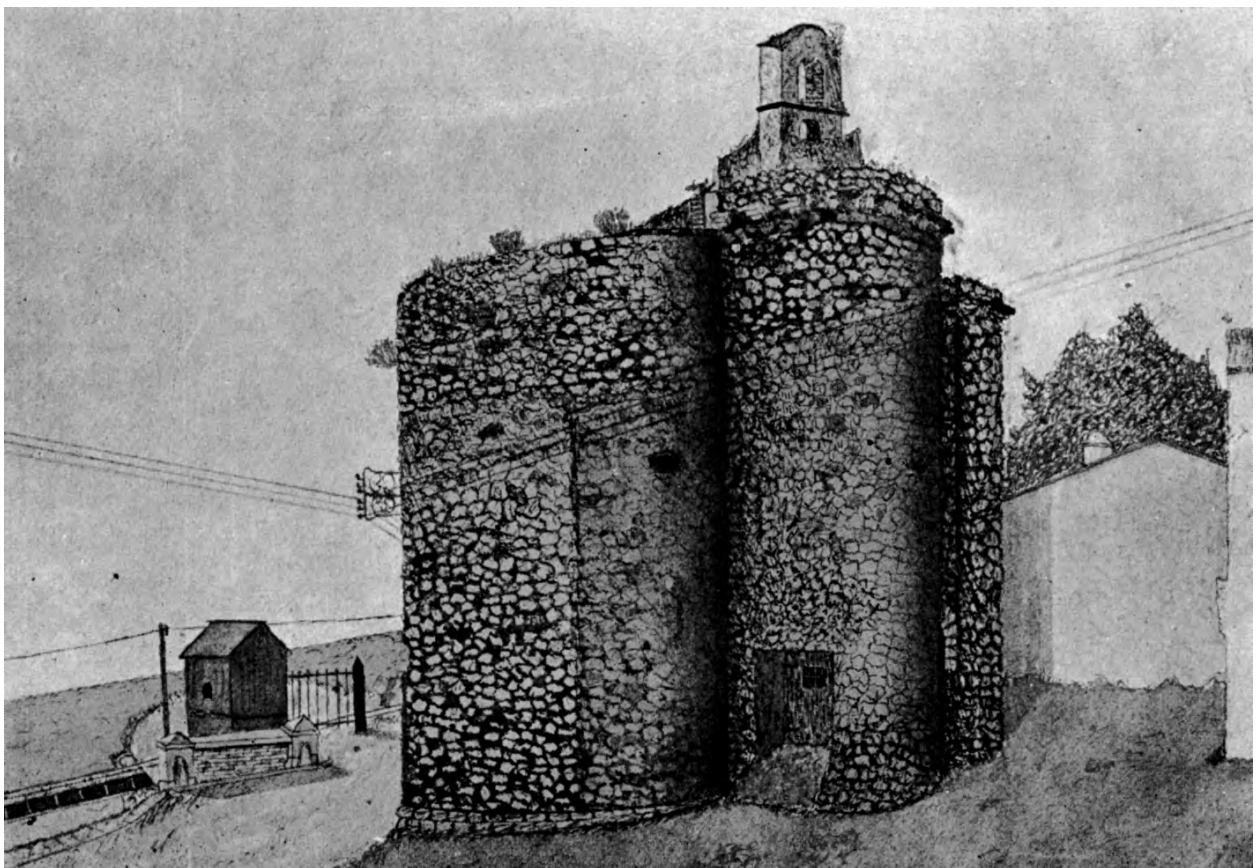

Porta «falsa» de la Torre. La veritable és la de sobre atès que a la torre s'hi accedia amb una escala de mà.

lliurat de la seva fúria congènita, va ser per intercessió divina. I és que la noia de la Murtra, ja tenia decidit que no es casaria mai amb ningú i es faria monja. Clamorosa propaganda religiosa, doncs, que, per cert, és una paraula d'origen vaticà: *Congregatio de Propaganda de Fide* (apareguda i impulsada pel papa Gregori XV el 1622 amb la Contrareforma). Cal tenir present que, si bé el Concili de Trento va tenir lloc des de 1545 a 1563, la Contrareforma i el seu reflux, va perdurar més de cent anys. I és que aquestes dues llegendes nostrades, sospito que no són pas medievals com la gent es pensa, sinó de l'època de la Contrareforma.

Les restes tangibles i més visibles d'aquesta pirateria endèmica però, són els elements de defensa que han quedat i que encara hi ha qui les anomena "torres de moros". A part de funcions defensives i de protecció, les torres servien per atalaiar l'horitzó marítim i donar l'alarma en cas de detectar l'arribada de veles perilloses. A l'època de la meua infantesa la gent gran de Canet encara parlaven del "servei de guaita de nits" que antigament es feia des d'aquestes torres, per tal de no adormir-se i a espais de temps concertats, els vigies es cridaven els uns als altres: "Sentinella alerta! I l'altre contestava "Alerta està!" i així, des de la torre de Mar, a la de can Macià seguint per les torres del Castellet fins a tornar a la de Mar. Per cert que al Castellet, almenys n'hi havia tres que se sàpiga: la de l'entrada del carrer de Sant Benet, la del carrer del Romaní, arran de can Manau, i la del turó del Tudó (o sigui a sobre l'Hospital). Aquests serveis de torrers eren obligatoris, com els de fosser (enterramorts) i

els dels palers (que ajudaven a avarar i treure les barques), i cada any se subhastaven el dia de sant Pere després de l'ofici major davant de tot el poble al peu de la Torre de Mar. Aquesta torre de Mar de Canet era bessona de la que hi havia a finals del marge dret de la riera d'Arenys, ambdues era trilobul·lars i d'una gran gruix i fortalesa. La d'Arenys va ser construïda el 1551 i va desaparèixer primer, la de Canet que era de la mateixa època, va durar més, però va ser per casualitat i degut precisament a la seva enorme resistència. Per tant, no era pas gratuïta l'asserció de l'arquitecte Jeroni Martorell quan assegurava que, la torre de Mar de Canet, era el darrer exponent de les millors i més resistents de les defenses catalanes que s'havien fet entre l'Edat Mitjana i l'edat moderna. Quan el 1857 o 1858 van fer les obres del ferrocarril, l'Ajuntament de Canet va oferir la torre de Mar a la companyia per a reutilitzar-ne la pedra. Els enginyers però, ho van haver de desestimar, enderrocar-la hauria costat deu vegades més del que valia la pedra que en podien treure. Tal com vaig explicar al meu llibre sobre la Guerra Civil a Canet, la torre va ser víctima del vandalisme republicà que volia emular així els dels anarquistes en plena revolució iconoclasta i els va costar diversos intents i dinamita de la millor per aconseguir aterrar-la. La fortalesa d'aquestes defenses que, fins i tot estaven artillades amb canons, dóna una idea de l'esforç humà i dels diners que els va costar poder viure a la ribera als seus primers habitants. A la sortida de l'Edat Mitjana però, el mar era el mitjà indispensable i irrenunciable per a la transformació econòmica i social que va

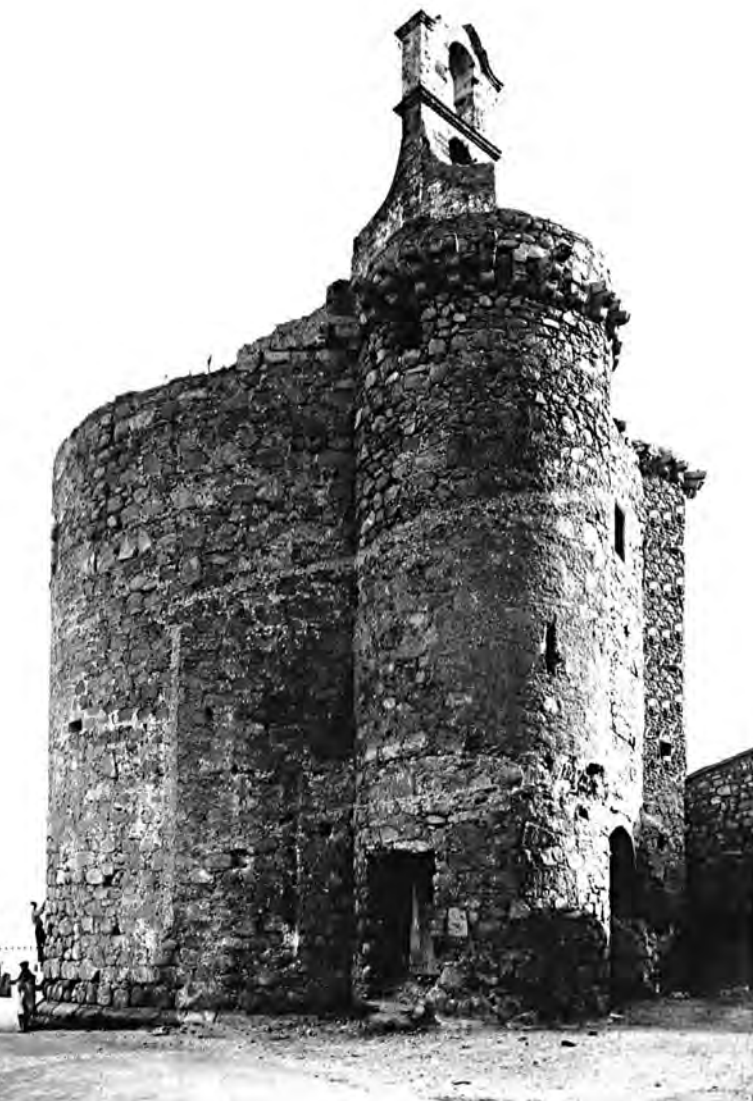
Dibuix on es pot veure els tres còssos de la torre.

donar pas a l'edat moderna, basat en la construcció naval i el comerç marítim. Tal com ja he dit, des de les torres, s'exercia la vigilància del mar de forma permanent. Quan s'albirava el perill, es donava l'alarma, per mitjà de fogueres (l'arribada dels pirates solia ser de matinada), també tocaven la campana i es feia sonar el corn (per cert, una altra relíquia lingüística d'aquells temps, era el nostre costum d'anomenar "corn" la sirena de les fàbriques). Doncs bé, un cop donada l'alarma, si encara hi havia temps, la gent no apte per a la defensa, fugia muntanyes amunt i tractava d'avisar els pobles del costat. Si l'atac era imminent, s'amagaven als refugis que la majoria de cases redossades al turons

Fons Serra Biblioteca P. Gual i Pujadas

La torre de Mar, des de Ponent

Visió de l'espadanya, a primer pla, en perspectiva

havien excavat a la part del darrera. L'entrada del refugi era convenientment camuflada. D'aquests refugis encara se'n conserva algun en alguna casa del Castellet i del centre històric del poble. Els que podien combatre, s'organitzaven en desenes i fustigaven com podien els assaltants i quan no podien aguantar més a camp obert es tancaven a les torres, des de les quals, amb pedres, canons, escopetes i tota mena de projectils, tractaven d'impedir al màxim les rapinyes dels pirates i esperar a veure si arribaven reforços dels pobles dels voltants.

Els pirates deixaven els vaixells lluny de la costa i s'acostaven amb unes embarcacions lleugeres amb la proa alçada que els facilitava les amorrades a la platja i les sortides d'emergència després de donar el cop de mà. (El s'amorra, amorra que encara celebren a Lloret i que també es feia a Canet, és una recreació d'aquest fet que també es coneix com "amarro al captiu"). Cadascuna d'aquestes barques solia dur de deu a quinze homes armats fins a les dents i que, fins i tot, portaven canonets de campanya.

El resultat de la Batalla de Lepant (octubre de 1571), va marcar el final de l'expansionisme turc a la Mediterrània occidental. El triomf favorable a les fustes cristianes de Lepant va alleujar la pressió de la pirateria de procedència otomana, però no va ser ni molt menys terminant: la solució de debò trigaria encara segles a arribar, pràcticament fins al segle XIX. A partir de Lepant, doncs, els perills derivats del mar van continuar per espai de més de tres segles, sobretot degut a pirates procedents de la riba sud del nostre mar: tunisians, algerians i berbers (els actuals marroquins) o sigui dels ports del nord d'Àfrica. Pons i Guri, m'havia dit més d'una vegada que, el poblament tardà de la nostra costa, no és devia -com volia una certa tradició oral- ni a l'amenaça de la pirateria, ni al paludisme i la malària que es congriaven en les zones de maresme encara per eixugar. Per cert que aquest darrer argument, sembla que es contradiu amb

una altra llegenda que ens explicaven de petits, per justificar la presència d'una cosa tan poc heràldica com el gos en l'escut de Canet. Els vells del meu temps, encara contaven que els santiscleus, dubtaven de venir a establir-se a la Vall baixa ara diríem que per raons mediambientals. El dubte però es va esvaïr, gràcies a un fet que va semblar-los una precognició o una revelació sobrenatural: ja se sap que els principis a tot arreu sempre són sobrenaturals. Bé doncs, el cas va ser que, quan els de Sant Iscle venien a inspeccionar la riba cercant el millor lloc per a instal·lar-s'hi, els seguia un gos que no era de ningú. Aquest gos, sense que cap humà li ho fes fer, s'havia guarit la sarna que tenia banyant-se al mar. I d'això van inferir que les condicions de la Vall eren saludables. En record d'aquesta guarició memorable des d'aleshores i per sempre, van designar al nostre espai: lloc del gos net. Que en català antic es deia: lloc del ca-net. Aquesta és una simple metonímia per assonància pròpia de la cultura oral, falsa evidentment, que potser volia desmentir simbòlicament la fama d'insalubre de la nostra Vall. De debò i de veritat, allò que va resultar decisiu per a venir a viure arran de mar, va ser la sentència arbitral de Guadalupe de 1486 que, en abolir l'adscripció al mas dels pagesos remences, va permetre la lliure circulació de les persones i va facilitar la descongestió de les comarques d'interior poblades excessivament. La dessecació de les maresmes 'pestíferes' va ser feta de mans de la pròpia gent per tenir terra per sembrar. I, pel que fa a la pressió de la pirateria, és evident que va ser un element de pressió, però no pas de dissuasió. El poblament de la ribera es va fer i afermar (consolidar) a base de construir defenses, les més tòpiques de les quals i que en alguns pobles encara en subsisteixen, són les torres

de defensa malnomenades "torres de moros", com ja he dit. Així doncs, sempre segons Pons i Guri, el poblament de la costa no es va fiançar perquè va desaparèixer la pressió de la pirateria otomana. La pirateria, certament fou una constant de la nostra història i va continuar des del nord d'Àfrica fins ben bé al segle XIX. La prova més tòpica són les torres de defensa que, com ja he dit, en alguns casos han arribat fins als nostres dies, i les masies d'aquells segles que totes eren o ho havien estat, també fortificades. A Canet, conforme a la seva tradició profundament vandàlica, de torre no n'ha quedat cap, tot i que probablement, va ser un dels pobles més fortificats de tots: començant pel recinte primigeni de El Castellet, que d'això li deu venir el nom.

Una història oral.

Més rastres sobre pirateria.

Quan vaig escriure el *Memorial dels pescadors i els peixos*, encara vaig tenir la sort de poder escoltar dels germans Joaquim i Elvira Cabot el testimoniatge mantingut per tradició oral, d'una de les nissagues de mariners i pescadors més importants i de més llarga trajectòria de la comarca. Els meus informants eren descendents de mariners de tota la vida i fills del gran patró de bou de Mataró, Salvador Cabot. Aquests germans, em van contar la història que s'havien anat transmetent els membres de la seva família de pares a fills, relacionada amb la presència i l'assetjament endèmic de pirates al nostre litoral. No em van poder establir ni la cronologia aproximada; només sabien que protagonista del fet, era un avantpassat anterior al seu besavi. Aquesta història, podria molt ben ser del segle XVIII com a mínim. Dic això perquè, al diari

Arxiu Cartes Sàiz

La Torre Macià, després d'haver-se aterrat la casa annexa.

que va escriure dels viatges per terres de l'Islam Domènec Badia Lebrich (Ali-bei el Abbassi), quan fa la descripció de la seva estada a Marràqueix em sembla (cito de memòria perquè no tinc el seu llibre a l'abast en aquest moment), una de les seves preocupacions, va ser la d'assabentar-se en quin estat es trobava la pirateria que, des de l'antigor, havia estat el flagell de la nostra costa. Com que això va ser durant el seu primer viatge, infereixo que devia passar el 1803. Doncs bé, després de mantes indagacions, Badia escriu que, si bé al port de la ciutat, encara hi ha dues i tres galiotes o galiasses de les que habitualment els berbers perpetraven les seves depredacions, el material però estava en molt mal estat. Emparat en la seva falsa identitat de príncep musulmà, Badia que no deixava res a mig fer, es va fer coneixedor personal dels patrons d'aquestes fustes, com a bon espia que era, va fer-los parlar i explicar llargament sobre quina era la situació d'aquesta activitat en aquells moments. Després de molt indagar, li va semblar que el perill s'havia extingit per si mateix, atès que l'estat dels vaixells era tan precari com el dels patrons que li van semblar massa vells i incapaçs de capitanejar-los. Aquesta mena de pirateria va acabar més o menys amb la presència permanent de vaixells i flotes de guerra durant els conflictes napoleònics, però no va ser-ho del tot i per sempre, fins a l'ocupació de tots els països riberencs des d'Egipte al Magrib per part de les anomenades potències colonials europees la primera meitat del segle XIX. Per tant, tot ens fa suposar que el protagonista de la història dels germans Cabot, havia de ser anterior a aquestes dates.

El cas va ser que un avant passat seu quan tenia 12 o 13 anys va embarcar per primera vegada com a noi de bord. Va embarcar d'aprenent, en una barca de mitjana que feia el cabotatge clàssic navegant arran de litoral gairebé sempre. L'estrena però, no va ser pas favorable; una barca de moros va capturar-los i se'ls van dur amb ells i tot al port d'Orà. Després de fer-los descarregar el vaixell i de prendre'ls fins i tot les pertinences més personals, van tancar-los en una presó que hi havia arran mateix del moll. Al noi Cabot, com que el devien veure tan criatura van deixar-lo a la nau, per vigilar els caps d'atansament (que cal amollar o cobrar segons la marea) i esguardar la cala per si el buc es posava a fer aigua (mesures habituals quan els vaixells de fusta havien de romandre llargament aturats). Els capturadors, van fer que el patró es posés en contacte amb als propietaris per si interessava recuperar la barca mitjançant el rescat corresponent. Aquesta mena de pirateria i ja no diguem el cors que, com és ben sabut es feia amb una 'patent' o cèl·lula reial, tan habitual era a la nostra riba com a la contrària. És tractava d'una activitat tan cínica que fins i tot va acabar institucionalitzada.

La Torre Macià, des del carrer de la Font

Els frares de la Mercè que eren els qui tenien cura d'aquesta mena d'afers com a mitjancers, tenien establiments a tots els ports *infidels* importants i òbviament al d'Orà que és on van ser confinats els tripulants de la barca segrestada. No cal dir que a la nostra riba, s'actuava semblantment, amb l'agregant que els moros no tenien uns homònims dels mercedaris que els fessin la feina de mitjancers com tenien els cristians, sinó que, com es veurà més endavant, amb els presoners que capturaven, els cristians encara podien ser més expeditius i cruels que els sarraïns. Com hem dit, al noi Cabot, van deixar-lo a bord, però no el deixaren pas sempre sol. Cada matí hi anava un moro vell per vigilar-lo que es passava tot el dia amb ell. Aquest ancià, devia saber que -i això solia passar sempre- que en el cas de posar-se d'acord les dues parts, el rescat trigaria mesos o potser anys a arribar. I probablement per tal d'estalviar-se molèsties, va creure que la millor manera de vigilar aquell noi era fer-se'l seu sense que se n'adonés. I el cas va ser que al moro, no li va costar pas gaire fer-li agafar confiança. Cada matí arribava a bord i l'ajudava a ajustar els caps si calia i a repassar la cala amb un fanal a la recerca de qualsevol 'ploricó', anunci d'una

futura via d'aigua. En aquests casos els capturadors feien sortir de la presó al mateix mestre d'aixa de bord i li feien arreglar. El moro vell, no el privava pas d'anar a veure la resta de la tripulació cada dia. Però, com que els capturadors els ho havien pres tot, tampoc no podia agenciar-los-hi res. L'única cosa que podia fer per ells el noi de bord, era anar-los a canviar l'aigua del càntir a la font de davant de la presó i després ja no tenia res més a fer en tot el dia. I aquell home vell, va prendre per costum fer-lo seguir a tot arreu on anava ell. El rescat va trigar a arribar i amb la relació constant de cada dia, va arribar a haver-hi entre ells un vertader tracte de franquesa i fins i tot d'amistat. El moro vell, el tractava amb la mateixa atenció i naturalitat que un bon avi hauria tractat al seu net de debò. Tot i que semblava molt vell, aquest home encara era xerraire i molt comunicatiu i s'esplaiava explicant-li sense prevenció aparent tot el que el noi li preguntava. El vell -mariner de tota la vida- era molt entès en l'ofici i li ensenyava les coses de l'ofici de mar que podrien ser-li d'utilitat si el noi s'havia de passar embarcat la resta de la seva vida. Sovint, també li contava fets de la seva llarga vida de navegant però sense que el fes sospitar ni recelar res de mal. El dia abans de salpar, quan finalment van haver cobrat el rescat, el moro vell i el noi van anar per darrera vegada a caminar per la vora del mar tal com feien sempre. Aquell dia però, el vell li va preguntar:

-Després de tantes hores junts i de tant de xerrar, no tinc pas present que m'hagis dit mai de quin poble ets?

- Perquè no feia al cas. I el nom del meu poble, no crec que us digui res a vós...

- Potser no. Però, vés a saber... Digues-me'l i potser t'emportaràs una sorpresa.

-Mataró, es diu Mataró...

-Bé, doncs, Mataró, és la vila més gran que hi ha a llevant de Barcelona. És a mig de dues rieres que gairebé mai no baixen i té una bona platja amb molts vestiments de pesca. Vaig bé?

-Oh, i tant! Em deixeu ben parat!

-Doncs, ara escolta'm bé que tu encara no ho saps del

teu poble el que jo sé.

-I vós m'ho direu, és clar? Ara us en foteu vos...

-No, no t'ho pensis, no, no és el cas. Arran de la sortida de la riera de llevant del teu poble, hi ha una ermita dedicada a Sant Simó, que hi ha una gran font molt abundosa que raja sempre, i s'ha de baixar una escala llarga i dreta per arribar-hi. No fa?

-Oh, i tant! Tot això és exacte.

-Doncs bé, ara aquest moro vell et dirà una altra de cosa exacte i que tu de ben segur que no la saps pas?

-I, què és, això que no sé?

-Doncs, quants esglaons hi ha des del patí de l'ermita de Sant Simó a baix de la font, tu encara no ho saps, veritat?

-I com voleu que ho sàpiga! (Es va exclamar el noi una mica picat). A la font de sant Simó hi he anat a beure com tothom que hi passa, però no se m'ha acudit mai comptar-ne els esglaons.

-Doncs bé. M'has de prometre que -quan arribis a Mataró- ho faràs. I tingues-ho ben present: n'hi ha trenta-quatre. Compta'ls bé. Trenta-quatre, no et pots pas equivocar. M'has entès bé? És l'única cosa que et demano per tot aquest temps de companyia i d'amistat.

-Podeu estar-ne ben segur que ho faré perquè m'heu posat la curiositat al cos. I quan arribi a casa serà el primer que faré. Vull saber si m'esteu enganyant.

- Tant de bo tinguessis tan segura la glòria del cel com que hi ha trenta-quatre esglaons! Tal com dieu els cristians. Després d'haver fet una ràtzia o un cop de mà carregat amb el barral de l'aiguada, les vegades que els vaig comptar aquests esglaons maleïts, era com si a cada graó m'arranquessin un queixal, patint que en qualsevol moment els vostres ens vindrien a sobre! Però sense fer aigua no ens podíem pas embarcar!

Quan aquest xicot avantpassat dels Cabot va arribar a Mataró, no va anar pas de dret a casa seva, sinó que se'n va anar a la font de sant Simó a comptar els esglaons... I, tal com va dir el moro vell, n'hi havia trenta-quatre exactament. En el seu imaginari i en el dels seus descendents, l'horror per haver estat amic involuntari d'un pirata, devia ser tan fort que, va fer que aquest relat seu subsistís de pares a fills fins als nostres dies. Fi.

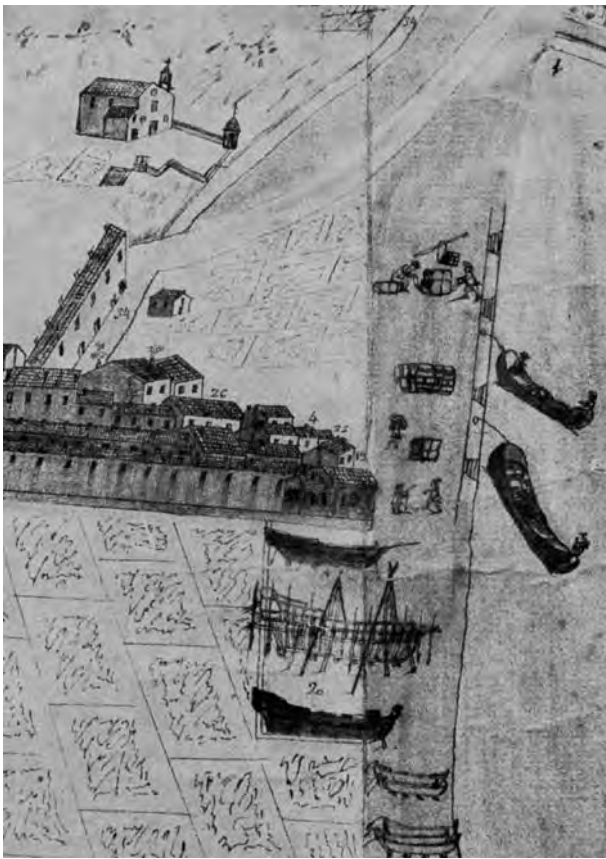
A manera d'epíleg.

Aquesta història, primer la vaig incloure al meu llibre *Memorial sobre els pescadors i els peixos*, però quan el meu amic Agustí Espriu d'Arenys va llegir l'original -i s'ha de reconèixer que amb bon criteri- em va fer veure que trencava el decurs narratiu i vaig treure-la. Com que em semblava una petita joia d'història oral, un dia de tants dels que vaig anar a veure Josep M. Pons i Guri, li vaig allargar una còpia de l'escrit per sobre aquella taula que semblava l'Himàlaia dels papers. Posant-se les ulleres de tort per veure-hi amb l'ull bo que li quedava se la va empassar en un moment i va exclamar:

-Bé, molt bé, està molt bé i pot ser que fins i tot sigui veritat. Vull dir que el que explica, no sigui tan de rondalla com et pot semblar... D'entrada, deixa'm preguntar una cosa que és la primera que ens hauríem de fixar. Amb quina llengua parlaven un noi de Mataró

Model de galiota pirata que podia atacar les costes de la comarca

Dibuix de la costa de Mataró, amb Sant Simó al fons

que segurament només sabia el català i un moro vell del port d'Orà?

Tot i que com que es tractava d'una cosa tan elemental jo ja els ho vaig preguntar, però no ho sabien pas.

-Doncs ja t'ho diré jo. No en sabien res de tan obvi com era. Aquest noi i el moro s'entien en català. I saps perquè? Doncs, perquè el moro era un relapse, un *arraís* que els deien els moros. Un cristià traïdor dels que es valien els pirates perquè els diguessin a quines platges havien d'amorrar i els guessin als llocs més propicis per les depredacions fent-los passar pels camins més segurs. Per no equivocar-se en res, vaja!..

Em va escorcollar i inquisitivament va tornar a la càrrega.

-I saps perquè passava tanta angúnia aquell moro vell a les escales de sant Simó? Doncs, aquest, encara tenia més por que els altres perquè sabia que si els agafaven, als traïdors com ell els mataven sempre. De colles de moros, també en queien i, si als moros de tota la vida com a molt podien vendre'ls com a esclaus, als relapses no eh! Als traïdors sempre els mataven. Si eren a alta mar els penjaven a la primera antena de la major o els fondejaven amb un pedral als peus. D'aquests relapses n'hi havia molts i sense tenir-ne algun a bord els pirates no s'haurien aventurat pas. I n'hi havia tants perquè la poca dinàmica de tot plegat portava a que n'hi haguessin; sobretot perquè els rescats solien trigar anys i encara no arribaven sempre, i si els volien vendre com a esclaus no els donaven res. Al nord d'Àfrica, les dones blanques eren molt apreciades, s'entén dones joves, és clar, perquè anaven a la tracta de blanques i si eren realment boniques, directament a l'harem d'algun potentat.

D'aquestes no se'n recuperava mai cap, no demanaven ni rescat perquè eren negoci ràpid i es venien de seguida. Però els homes cristians en canvi, no eren gens d'apreciats. Per a esclaus tothom preferia els negres que eren més forts, submisos i no tan problemàtics. Els blancs considerats potencialment perillosos eren proclius a escapar-se i a vegades ho aconseguien i tot. En principi, de diners pel rescat només en tenien les famílies riques i per això, es van haver de crear les confraries, les *Companyies de seguretats per al rescat dels captius*, per tractar d'aconseguir els diners de forma corporativa o cooperativa. A Arenys, a Canet, moltes vegades hi havia entre 12 i 15 captius en terres d'"infidels" per rescatar. Va ser per això que es van crear les confraries locals igual que a la resta de pobles de la costa. Segons com anava el nombre de captures, els diners necessaris trigaven molt a aconseguir-los i sempre hi havia un reguitzell de captius pendents de redimir. De manera doncs, que les esperes podien allargar-se anys i més anys. Als captius mentre esperaven el rescat per no haver-los de mantenir els posaven a treballar com esclaus en feines feixugues. Però, cada divendres a l'hora d'oració dels musulmans, no fallava mai, els obrien les cel·les per si algun volia seguir-los a la mesquita. El que ho feia era considerat un del seu de forma automàtica i ja no el tornaven a tancar. Si un musulmà que es feia cristià era un convers, aquests devien ser un advers, però no, els moros els deien *arraís* i els cristians un renegat. No és pas que els islàmics fessin proselitisme religiós com els cristians i, si n'afavorien la conversió d'aquesta manera era per finalitats pràctiques: els necessitaven pel coneixement que tenien dels seus llocs d'origen i perquè els diguessin quines eren les famílies que valia la pena depredar i com podrien sorprendre'ls. Aquests relapses doncs, no solament eren els que informaven sobre les millors víctimes propiciatòries sinó que eren els que els guiaven. La presència d'aquests traïdors era fonamental i determinant per a la pirateria i en portaven sempre amb ells per tal de no equivocar-se. Però, si una galiota de moros era apressada pels cristians, el primer que aquests cercaven eren els traïdors que sabien que hi havia a bord. Els mateixos relapses, pregaven que els matessin allí mateix, perquè sabien que, si els duïen a terra, era per lliurar-los a la Santa Inquisició. Per tant, no era pas d'estranyar que, tal i com va explicar 'el moro vell' al noi Cabot, tingués tanta por de ser capturat, perquè si l'agafaven a terra hauria anar de dret a mans de la Inquisició i això, no només suposava la mort, sinó ser torturat despietadament fins a morir...

XAVIER MAS GIBERT

(1) L'època de màxima propagació de la sífilis va ser el segle XVI i no va ser una malaltia greu fins després del descobriment d'Amèrica. Aquest podria ser un altre indicatiu que la llegenda no és d'origen medieval sinó de l'època del barroc.

(2) La morratxa o almorraxa, és un cànfir de vidre amb diversos brocs que servia per posar-hi perfum.

(3) La tradició oral atribuïa l'origen del ball de morratxes, una dansa que es ballava a Canet i a Lloret per la Festa Major que remembrava aquest gest llegendari i, en la qual la balladora trencava les morratxes plenes d'aigua de roses que li oferia el ballador.